

Et drabeligt plovgilde i Kjelstrup

I 1799 blev Kjelstrup ramt af begivenheder, der må have sendt rystelser gennem det lille landsbysamfund. Under et gilde kom Peder Jensen Tækker og Chr. Kortegård i slagsmål. Sidstnævnte døde godt to uger senere, og i en efterfølgende rets-sag blev Peder Tækker gjort ansvarlig for hans død.

De to kombattanter boede over for hinanden på Kjelstrup Gade (æ gåed). Peder Jensen Tækker boede på den matrikel, der i dag har adressen Kjelstrupvej 29, men dengang lå bygningerne tættere på vejen. Christen Nielsen Kortegårds gård har i dag navnet Vilholm (Kjelstrupvej 20). Slagsmålet fandt sted ved et plovgilde søndag den 5. maj og natten til den 6. maj hos Anders Rasmussen i Kilshus, der lå på den anden side af åen – nordøst for den nuværende beplantede fælled på Snorrebak. Stedet er nu udgået af matriklen og underlagt Ny Kilsgård.

Pløjningen foregik dengang med hjulplov, hvilket var en besværlig sag. Der skulle helst fire heste for ploven samt en plovdreng til at styre dem. Derfor var det ofte nødvendigt for en husmand at låne sig frem. En måde at gøre det på var at få naboerne til at pløje jorden og derefter beværte dem godt, så pløjningen blev en festlig begivenhed. Hos Anders Rasmussen var der mindst syv hjulplove i sving, kan man gætte sig frem til ud fra antallet af deltagere i plovgildet. Med så mange i arbejde kunne det være påkrævet at hente ekstra forsyninger, og Anders Rasmussen fortalte da også i retten, at han under pløjningen havde været ude ved Odde efter fisk (må være Hov Odde).

Af retsforhørene får man et helt godt signalement af de to bønder. Chr. Kortegård fremstår som en stakkels drukkenbolt, der blev betegnet som krøbling, fordi han haltede – det højre ben var et kvarter (ca. 15 cm) kortere end det venstre. Fra andre kilder ved vi, at han blev født i Brund i 1748 og havde fået sin gård i fæste i 1794. Gården tilhørte Ullerupgård, hvilket dengang havde betydning for retsforløbet. Chr. Kortegård var gift med Inger Marie Jensdatter, men der var ingen børn i ægteskabet. Ved folketællingen i 1801 angives hendes alder til 37 år.

Peder Jensen Täckers ejendom var også fæstegård under Ullerupgård. Efter modernens død i 1787 havde han overtaget fæstet efter sin far Jens Pedersen Tækker, der blev boende på gården indtil januar 1798, da han flyttede hen til en datter på Grøngård i Kjelstrup på grund af uoverensstemmelser med sin søn. Præsten betegnede forældrene som agtværdige borgere, der nærrede sig redeligt af deres agerdyrkning og huslige flid. Peder Jensen Tækker blev født på gården og døbt i Hillerslev kirke den 4. september 1763. Han fik 1791 en datter sammen med Inger Madsdatter fra Skovsted, og året efter blev de gift. I 1799 havde de tre børn: en datter på 7 år og to yngre sønner.

Efter Chr. Kortegårds død gik retsmaskineriet i gang. Der blev afholdt forhør i Kjelstrup og derefter flere retsmøder ved herredstinget i Thisted, hvorefter sagen blev afsluttet ved landstinget i Viborg. Man kan ikke undgå at hæfte sig ved den grundighed, myndighederne udviste i sagen – i moderne udskrift fylder retsakterne ikke mindre end 45 tætskrevne A4-sider. Men grundighed er selvfølgelig ikke automatisk synonym med retfærdighed, et begreb der som bekendt ofte er flertydigt.

Dette omfattende kildemateriale er renskrevet og stillet til rådighed af Lisbeth Jørgensen, Hammershøj, og Sigrid Brandi, Kjelstrup.

Forhør i Kjelstrup

Den 23. maj døde Chr. Kortegård, og da han var fæster under Ullerupgård, var dennes ejer, Nicolaj Toft, første instans på rettens vej. Han sørgede for, at afdøde blev obduceret den 28. maj af en læge fra Viborg. Dagen efter skrev han et brev til byfogeden i Thisted, Chr. Brøndlund, som anmodes om at holde forhør i sagen. Toft skriver, at han har fået oplyst, at årsagen til Chr. Kortegårds død skulle være et slagsmål med hans nabo Peder Jensen Tækker. Han oplyser endvidere, at han endnu ikke har modtaget obduktionsrapporten. Denne rapport ser ud til at mangle mellem de bevarede dokumenter, men der citeres fra den i det videre sagsforløb.

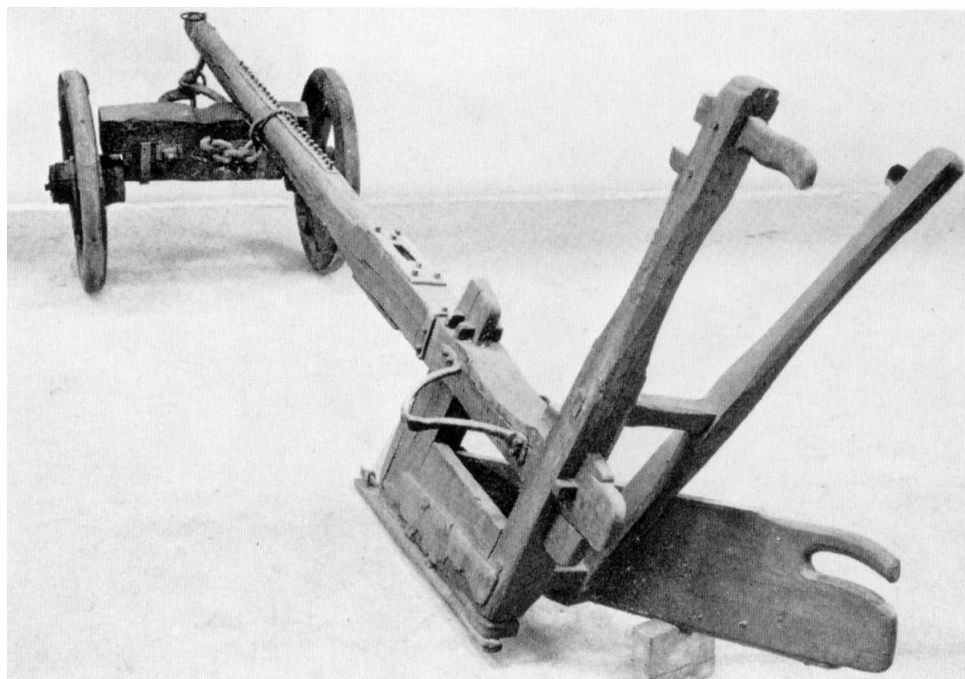
By- og herredsfogeden lå ikke på den lade side. Allerede dagen efter, den 30. maj 1799, blev der i Kjelstrup nedsat en ekstraret hos gårdmand Mads Harboe, der sammen med sognefogden Peder Klit i Hillerslev var udpeget som forhørsvidne. Inden forhøret begyndte, skikkede retten

bud efter Peder Jensen Tækker, om han agtede at overvære forhøret, men han var ikke hjemme. Efter sigende var han rejst til Thisted.

Plovgildet var blevet afholdt hos Anders Rasmussen, der imidlertid havde siddet og sovet, men hans hustru Dorthé Kirstine havde overværet slagsmålet på nærmeste hold. Naturligt nok var hun derfor den første til at afgive forklaring. Hun blev afhørt sammen med sin datter Else Margrethe, og de blev af retten »advaret intet at sige uden den rene sandhed« – en standardformulering, der anvendes flere gange i referaterne. Datteren havde ikke været i stuen hele tiden, så det var moderen, der førte ordet det meste af tiden. For læsbarhedens skyld er ordet »comparent« i referatet erstattet af »den fremmødte«. Gengivelsen af deres forklaring har følgende ordlyd:

»Sidstafvigte 5. maj havde hendes mand en del af Kielstrup beboere samlede for at pløje sin jord, hvoriblandt var såvel nu afgangne Christen Kortegård som Peder Tækker, og da de for slig arbejde ingen betaling erholdte, så blev de bevertede med mad, brændevin og øl og forblev i deres hus til henimod kl. I den næste morgen, da forbemeldte plougmand hver tog til sit hjem undtagen afgangne Chr. Kortegård og Peder Tækker, som blev siddende til længere op ad dagen og drak brændevin og øl.

Til sidst sagde Peder Tækker til Chr. Kortegård, nu vil jeg følge dig i din gård som en ærlig mand, og nu skal du følge med mig hjem, hvortil Chr. Kortegård svarede: Nej, jeg vil følge ærlige folk og ikke tyve og skælme. Derover blev Peder Tækker fornærmet, tog Chr. Kortegård i brystet, så han faldt om på lergulvet i stuen, men slog ham ikke enten med bænke,

Hjulplow fra Nors.

borde eller andre mesibler, som var i stuen; imedens Chr. Kortegård således lå på jorden så den fremmødte, at Peder Tækker slog ham med sin hånd i hovedet, men forresten ikke tilføjede ham nogen slag eller brugte til ham nogen slags instrument, imidlertid kom Christen Terchildsen af Hillerslev ind i stuen og skilte dem ad.

Else Margrethe var imidlertid i køkkenet og kom først ind, da hun hørte nogen alarm i stuen og blev da var, at Chr. Kortegård lå på jorden, som da blev oprejst af hendes far og Chr. Terchildsen. Blodet flød ham af ansigtet, men hun så ikke at Peder Tækker slog ham overende eller tilføjede ham nogen slag...

Den fremmødte Dorthe Kirstine erklærede endvidere, at da dette var sket, blev Chr. Kortegård aftvættet blodet fra ansigtet

og kom derpå hen i deres seng at sove, som varede 2 timer; da han kom op, spurgte den fremmødte ham, om han ikke var noget stødt og ilde tilredt, hvortil han svarede og bekræftede med en ed, at han intet skadede undtagen, at han havde ondt i sit hoved, hvilket han gerne kunne få fordreven, når han kom hjem, da han i sin værge havde nogen olie at smøre sig med. – Han begærede derpå brændevin af hende, hvilket hun i førstningen vægrede sig mod at give ham, da hun forment, han ikke kunne tåle mere; men da han gentog sin begæring, lovede hun ham $\frac{1}{2}$ pot dansk brændevin, som han drak.

Han gik derpå ud af huset, men var ikke kommen over et par plovlang sønden for huset, før han styrtede forover mod stene, som er i bakken. Han rejste sig der-

på selv, men ikke længe efter faldt han atter forover, da hendes mand kom ham til hjælp og rejste ham op.»

Selve slagsmålet må have fundet sted ud på morgenstunden. Husmand Chr. Terchildsen af Hillerslev forklarede som det næste vidne, at han var kommet gående forbi Kielshus, da et lille barn af Peder Tækkers kom og bad ham komme ind og få hendes far ud af huset. Det må have været den 7-årige datter, som har været med sin far som plovdreng (man tør vel gå ud fra, at hun har ligget og sovet en del af natten). Chr. Terchildsen forklarede, at da han kom ind i huset, lå Chr. Kortegård på jorden, og Peder Tækker gik i stuen. Derefter skete der følgende:

»Peder Tækker sagde derpå til Chr. Kortegård, om han ikke ville rejse sig og gav ham derpå 2 stød i sin højre side med sin træsko, samt 3 af 4 over lænden. Chr. Kortegård ville dernæst rejse sig, men da han kom på knæene slog Peder Tækker ham i nakken 3 gange med sin hånd så han faldt igen overende, derpå kom den fremmødte til og rejste ham op og satte ham på bænken ved bordet.«

Chr. Terchildsen understregede, at Peder Tækker ikke brugte noget *»dræbeligt våben«*. Straks herefter fulgte Peder Tækker ham ud af huset og gik til sit hjem.

Som det næste vidne kunne Anders Rasmussen af Kilshus føje til, at han havde været med til at få Chr. Kortegård bragt hjem. Da Chr. Kortegård forlod hans hus, faldt han hovedkulds over ende noget sønden for deres kålgårdsdige. Han rejste sig derpå, men gik ikke langt, før han atter faldt på sit ansigt mod jorden og stenene. Anders Rasmussen kom ham til hjælp og rejste ham og fulgte ham til *»vådstedet«*, hvor Peder Tækkers karl kom og hjalp

ham over. Da de kom til Thomas Jespersens toft, faldt han imidlertid atter forover og blev så forstummet, at han ikke længere kunne gå. Herfra blev han båret hjem af fire af byens karle.

Derefter afgav Chr. Kortegårds karl og hans tjenestepige forklaring, hvis indhold stemte overens med enkens oplysninger, der er refereret således:

»Igen fremstod afgangne Chr. Kortegårds hustru Inger Marie Jensdatter, som forklarede ligesom næst forrige vidner, at hun ej vidste, hvad der var passeret med hendes mand, før 4 karle den ommeldte 6. maj kom bærende med ham til sit hjem – han havde vel fortalt hende, at Peder Tækker den ommeldte 6. maj havde slået ham, men sagde tillige at han håbede nok at forvinde det, han søgte ingen doctor eller brugte nogen slags medicamenter, da han stedse, som meldt, havde håb om at komme sig...

I øvrigt erklærede hun, at det forholdt sig rigtig ligesom af de forrige fremmødte er forklaret, at hendes mand løverdagen d. 11. maj havde været i sin gård for at tilse, og påfølgende 14. var i marken med sine plovfolk – den øvrige tid lå han i sin seng, undtagen når han på naturens vegne var oppe, indtil han næste 23. maj døde.«

Forhøret i Kjelstrup sluttede med en forklaring fra tre af de karle, som havde båret Chr. Kortegård det sidste stykke hjem, men de havde intet nyt at tilføje.

Herredstinget i Thisted

På grundlag af forhøret i Kjelstrup besluttede Nicolaj Toft at rejse tiltale mod Peder Tækker for at være skyld i Chr. Kortegårds død. At Toft rejste sagen var en formalitet, eftersom han var *»sigt- og sagefalds-berettiget«* over for sine fæstebønder. Han havde

Kølbygård omkring 1900. Hovedbygningen blev opført 1766, og gården var ejet af Chr. Overgård 1804-06. Kølbygård blev udstykket 1916-17, og det sidste af den gamle herregård forsvandt i 1920.

imidlertid skriftligt fået besked fra amtmand Ferslev om, at han havde pligt til at rejse sagen.

Der gik nu to måneder, før sagen var klar til behandling ved Hillerslev-Hundborg Herreders Ting, der afholdt sine møder i Thisted rådhus på Store Torv. Det skulle vise sig at blive til i alt otte møder: et i juli, syv i august samt dommen i september. Retshandlingen blev ledet af by- og herredsfoged Christian Brøndlund, der var 40 år og nyudnævnt i embedet, hvor han forblev i de næste tolv år. Tidligere havde han i et lignende antal år været by- og herredsskriver. Han var præstesøn fra Vang og udgjorde sammen med amtmanden den absolutte magtelite.

Hvert møde startede med fremlæggelse af fuldmagter, og der blev fremvist skrivel-

ser, der dokumenterede, at vidnerne var lovligt indkaldt. Til hvert møde var der udpeget to mænd (»testes«), der skulle bevidne, at alt gik ret for sig. Desuden blev der fremlagt skriftlige spørgsmål, som anklager eller forsvarer agtede at stille den anklagede eller vidnerne. For vidnernes vedkommende var det præciseret, hvilke spørgsmål på listen det enkelte vidne skulle besvare, idet ikke alle skulle svare på samtlige spørgsmål.

Jacob Jensen fra Thisted havde fået uindskrænket fuldmagt at Nikolaj Toft til at optræde som anklager (»actor«), en beslutning der var konstitueret af amtmand Ferslev. Som forsvarer havde Toft udpeget forvalter Chr. Overgård på Kølbygård og givet ham »ordre til som defensor at iagttage og udføre den saggivne Peder Jensen

Tækkers tarv og sag.« Han var jurist, og med ham som forsvarer var Peder Tækker godt hjulpet, idet det tillige var hans egen bror. To andre brødre var også jurister, og det vidner om, at det trods alt var muligt at få en uddannelse dengang, selv om man kom fra jævne kår. Uden tvivl er vejen blevet banet for dem af Nicolaj Toft, der oven i købet blev svigerfar til Chr. Overgård i 1803. Året efter købte Chr. Overgård Kølbygård, som han ejede i to år. Peder Tækkers tre brødre havde alle efternavn efter moderen, Dorthe Christensdatter Overgård.

Med to kompetente folk som anklager og forsvarer var forudsætningerne i orden for en grundig sagsbehandling. Det blev det også, og akterne er mange, men der er ikke væsentligt nyt at hente i forhold til forhøret i Kjelstrup.

Mandag den 29. juli 1799 kl. 10 om formiddagen kunne sagen starte med en ekstra ret i overværelse af de to »testes« Povel Lomborg og Jørgen Jensen. Der var indkaldt 14 vidner, hvoraf de fleste var gengangere fra forhøret i Kjelstrup. Anklageren fremlagde sine 16 skriftlige spørgsmål (»qvæstioner«) til Peder Jensen Tækker, som blev fremstillet »løs og ledig for retten« – d.v.s. at han engang efter forhøret i Kjelstrup var blevet anholdt og indsat i arresten på rådhuset. (I parentes kan bemærkes, at hans kone fødte ham en søn den 27. marts året efter, så ifølge den gængse biologiske kalender må der være gået nogen tid, før han blev anholdt).

De første spørgsmål drejede sig om alder, bopæl og ægteskabelig status, og Peder Tækker oplyste, at han ikke tidligere havde været straffet. Han indrømmede at have taget Chr. Kortegård i brystet og kastet ham om på gulvet. Han forklarede, at han var noget beskænket og derfor ikke kunne erindre, om han derefter slog Chr.

Kortegård, langt mindre hvor mange slag han skulle have givet ham. Han bedyrede, at det ikke havde været hans agt at skille Chr. Kortegård ved livet.

Da de skriftlige spørgsmål var overstået, spurgte anklageren, om Peder Tækker før havde ligget i klammeri med den afdøde Chr. Kortegård. Dertil svarede han, at vel var han ikke nogen ven af Chr. Kortegård, men han havde dog aldrig haft nogen sådan klammeri med ham forhen.

Forsvareren fik herefter mulighed for at stille modspørgsmål. Han spurgte, om Peder Jensen Tækker ikke ville være gået hjem med sine andre bymænd fra Kielshus den omhandlede nat, hvis han ikke imod sin vilje var blevet overtalt og så godt som truet af Chr. Kortegård til at bie efter ham? Det svarede Peter Tækker bekræftende på.

Videre forelagde »actor« Jensen sine 13 skriftlige spørgsmål til de stævnede vidner. Først fremstod da for retten Anders Rasmussens hustru Dorthe Kirstine, som »aflagde sin corportlige ed med oprakte fingre og lovede sandhed at vidne.« Herefter oplæstes hendes tidligere forklaring, som hun vedstod uden forandring. Af hendes svar på de skriftlige spørgsmål fremgår det, at der var et meget godt lergulv i hendes stue uden nogen blanding af sten. Det var selvfølgelig ikke uden betydning, da Chr. Kortegård styrtede med hovedet mod gulvet, så blodet strømmede ham ud af næsen. På et af spørgsmålene svarede vidnet, at hun ikke havde hørt andet, end at Peder Jensen havde levet fredeligt med sine naboer og byfolk.

Forsvareren spurgte Dorthe Kirstine, om ikke det var hende bekendt, at Chr. Kortegård havde været hengivet til svir og slagsmål, og om han ikke samme aften havde haft klammeri med nogle andre af Kjelstrup bys mandfolk og af dem fået ad-

skillige slag i hovedet. Anklageren protesterede mod spørgsmålet, der blev afvist af retten, da det kunne føre til, at sagen uvedkommende personer blev inddraget. Forsvareren vendte dog på et senere møde tilbage til sagen.

Chr. Terchildsen af Hillerslev må betragtes som anklagerens hovedvidne. Det er ham, der kan dokumentere den groveste vold mod Chr. Kortegård. Da han kom ind i stuen, havde han hørt Peder Tækker sige til Chr. Kortegård, at han skulle rejse sig, og i det samme havde han sparket ham et par gange i siden med sin træsko. Da Chr. Kortegård kom op på knæ, havde Peder Tækker givet ham to slag bag i hovedet og én i nakken, hvorved Chr. Kortegård igen faldt næsegrus over ende.

Vidnesbyrdet fra Chr. Terchildsen står stærkt, fordi han ikke tilhørte nabokredsen og dermed måske kunne have interesse i at udjævne begivenhederne. Han virker objektiv, og han gav da også udtryk for, at han ikke vidste andet, end Peder Tækker havde levet i god forståelse med sine naboer og bymænd. Dette udsagn blev nuanceret lidt af Chr. Kortegårds hustru Inger Marie, der fortalte, at der undertiden var lidt *»pikanteri«* imellem hendes mand og Peder Tækker, *»dog kom de derfor undertiden sammen, omgikkes hinanden som andre skikkelige folk.«*

Efter retsmødet blev Peder Jensen Tækker igen indsat i arresten og overladt til arrestforvarerens bevogtning, indtil det næste møde fandt sted d. 6. august. Nu var det forsvarerens tur til at tage til genmæle. Allerede i sin skriftlige anmodning til herredsfogeden om stævning af vidner havde han betegnet dødsfaldet som en naturlig stråddød. Han fremhævede desuden, at Peder Jensen Tækker uden mindste bevis var berøvet sin borgerlige frihed, og han måtte

»desårsag i denne travle bjergningstid ganske overlade sin gårds drift, med kone og 3 små uskyldige børn til den blinde skæbne.«

Forsvareren Chr. Overgård have begæret omkring en snes vidner indkaldt. Foruden tidligere vidner var der tale om en del Kjelstrup-folk, som ikke havde vidnet før. Til *»indlemmelse«* i protokollen fremlagde Chr. Overgård 13 skriftlige spørgsmål, som skulle bruges til afhøring af vidnerne. Senere afleverede anklageren sine skriftlige spørgsmål.

Et par af spørgsmålene vedrørte den afdødes omdømme. Til dem svarede Anders Rasmussen af Kielshus, at *»Chr. Kortegård var stærk hengivet til drukkenskab, og når han var fuld, yppede han gerne klammeri både i sit eget hus og andre steder, så det var umulig at undgå klammeri med ham.«*

Anders Rasmussens kone Dorthe Kirstine fortalte, at Chr. Kortegård tidligere på aftenen havde været i klammeri med husmand Chr. Sørensen, der havde bebrejdet ham, at han sad og spildte brændevin ud over bordet. Christen Kortegård havde svoret en dyr ed og udskældt Christen Sørensen for at være en husmand, der rendte med tiggerkanden. Herpå havde Christen Sørensen slået Christen Kortegård under øret 1 af 2 gange, så Christen Kortegård dinglede af skamlen. Christen Sørensen havde derefter rejst Christen Kortegård op på skamlen igen.

Selv om forsvareren selvfølgelig gerne ville puste denne batalje op til et voldeligt overfald, der kunne fjerne noget af ansvaret fra Peder Tækker, så lykkedes det ikke. Da Chr. Sørensen senere blev afhørt, fortalte han, at han i hidsighed havde slået Chr. Kortegård *»på hans lodne hue, så samme faldt af hovedet på bordet, men*

blev igen af vidnet påsat.« Chr. Sørensen mente ikke, han havde tilføjet Chr. Kortegård nogen videre ulempe, en opfattelse der deltes af andre vidner.

Det var også i forsvarerens interesse at stille spørgsmålstejn ved Chr. Kortegårds almene helbredstilstand. Et dårligt helbred kunne måske underbygge påstanden om en naturlig »strådød«. Dorthe Kirstine kunne da også bevidne, at Chr. Kortegård havde beklaget sig til hende over, at hans helbred dette år var meget mådeligt. Eftersom han var så svagelig, havde han bedt om, at hendes datter måtte holde på ploven for ham, og han havde derpå sat sig til bordet og begyndt at drikke.

Anklageren vil godt have slagsmålet til at se ud som en hævnaktion fra Peder Tækkers side, og Dorthe Kirstine måtte da også vedgå, at hun for nylig havde hørt, at der for nogen tid siden havde været en »despute« mellem Peder Tækker og Chr. Kortegård om nogle får. Der havde før været »misforståelse« mellem Peder Tækker og Chr. Kortegård, men de var startet af Chr. Kortegård, da hun kendte Peder Tækker som en fredelig mand.

På det følgende retsmøde fik Peder Tækker selv lejlighed til at svare på disse uoverensstemmelser. Han fortalte, at Chr. Kortegård havde forlangt mere for nogle får, end der forud havde været aftalt. Men uenigheden var blevet bilagt, efter at Peder Tækker havde betalt, hvad Chr. Kortegård forlangte. Af præsten i Hillerslev fik Peder Tækker et godt skudsmål, selv om hans vilkår anses for at være »mere middelmådige end gode«. Pastor Brasch svarede skriftligt på spørgsmål, som var stillet af anklageren. Som præst har han ingen begrejelser at gøre Peder Tækker »i henseende til hans flittighed i at besøge Guds Hus eller i henseende til hans brug af alte-

rens hellige sacramente.« Han skriver, at Peder Tækker »har ingen grund eller anledning givet mig til at holde ham for en trættekær og kivagtig mand, men meget mere for en velvillig og beskeden borger.«

Præstens ord formildede dog ikke anklageren, der i retten den 13. august krævede den strengeste straf. Ifølge anklageren beviste obduktionen, at Chr. Kortegård var død af voldsomme slag i hovedet. Han fandt det bevist, at Peder Jensen Tækker må anses »som afdøde Chr. Kortegårds virkelige drabsmand.« Han kræver derfor, at Peder Tækker »bliver idømt at bøde Liv for Liv«. Han skulle desuden have sin hovedlod forbrudt og betale sagens omkostninger.

På retsmødet den 22. august fremlagde Chr. Overgård en skriftlig forsvarserklæring, der blev læst op i retten. I denne omfattende redegørelse erklærede han sig bl.a. helt uenig med anklagerens udlægning af obduktionserklæringen. Ifølge forsvareren hed det under 2. post i obduktionen: »Udvendig på legemet fandtes ved den nøjagtigste undersøgelse aldeles intet tegn til anbragt vold.« Som nævnt findes erklæringen ikke blandt sagens akter, så det er ikke muligt at kontrollere brugen af den.

Forsvareren gik hårdt til værks og betegnede Christen Kortegård som »denne lidelige svire og slagsbroder«. Og en »sådan idelig sviren svækker alle menneskets bestanddele, og især blodkarene i hjernen, da man ofte ser det sørgelige syn, at en stor dranker enten pludselig eller og efter få dages forløb ender sit jammerlige liv.« Peder Tækker derimod beskrives som et fredeligt og velopdraget menneske, der ikke har haft til hensigt at skade Christen Kortegård.

Forsvareren fremførte også, at Chr. Kortegård under adskillige fald på hjemvejen

har stødt hovedet imod stenene, ligesom han igen fremhævede det påståede slagsmål med husmand Christen Sørensen. Han anklagede også Chr. Kortegård for ikke at have søgt læge: *»Det er muligt, at sår eller stød i og for sig selv ikke er dødeligt, men bliver det ved forsømmelse.«*

Forsvarsindlægget mandede ud i en påstand om frifindelse og et krav om erstatning for *»arrest og ulempe, tilligemed erstatning for det tab, han formedelst arresteren er tilføjet ved at forsømme sin gårds drift i denne travle bjergningstid.«*

To dage senere, den 24. august, læste anklageren sit indlæg, der endnu engang slår fast, at Peder Tækker må betragtes som *»Christen Kortegårds avindsmand, og det er mest formodentlig, at Peder Jensen Tækker havde slaget Christen Kortegård rent til døde på stedet den omvundne tid udi Kilsbus, hvis ikke vidnet Christen Tærkildsen hændelsesvis var kommen imellem og forebygget det.«* I indlægget hedder det desuden, at *»samtlige vidner haver forklaret, at Peder Tækker forhen var udi et ondt rygte.«* Denne påstand må dog betegnes som en stramning i forhold til de givne vidneudsagn.

Mangelen på lægehjælp gav anklageren følgende forklaring: *»At Christen Kortegård ingen læge udi sin sygdom haver brugt, dette ligger udi den fordom, som enhver der kender bondealmuen ved, at de haver, nemlig: at de tror naturen kan hjælpe sig selv.«*

Det sidste retsmøde inden domsafsigelsen blev afholdt den 27. august. Her oplæste forsvareren sit sidste skriftlige indlæg, og Peder Tækker svarede på de sidste spørgsmål. I forsvarsindlægget får vi noget af forklaringen på uenigheden om obduktionserklæringen, idet forsvareren ikke mente, at den afgivne konklusion var i

overensstemmelse med de forud førte ræsonnementer. Forsvareren sluttede med at betegne anklagerens beskyldning som en blodtørstig påstand, og han håbede, *»at Peder Jensen Tækker frifindes for en retfærdig domstol.«*

Før sagen blev optaget til doms, svarede Peder Jensen Tækker på nogle skriftlige spørgsmål, der bl.a. omfattede hans fæstegårds forfatning. Gården blev betegnet som én af de bedste af Ullerupgårds fæstegårde, men alligevel var der kun en gammel ko og fire usle heste. Til det forklarede han, at han i løbet af to år havde mistet tre køer og seks heste, og at der var en del gæld, da han overtog gården efter sin far. Om sine evner som husbond sagde Peder Tækker, at han ikke formodede, at hans kone, børn eller tjenestetyende havde noget at klage over.

Herredsrettens dom

Dommen, der blev afsagt den 10. september, startede med at opridse sagsforløbet og redegøre for anklagerens og forsvarerens synspunkter. I dommens præmisser lægges der afgørende vægt på obduktionserklæringen, hvorfra der citeres en del latinske fagudtryk. Ifølge erklæringen var Chr. Kortegårds død forårsaget af udvortes mishandlinger, der imidlertid var så betydelige, at de ikke alene synes at kunne være forårsaget af slagsmålet. Læsionerne kunne lige så vel være forårsaget ved, at den afdøde så ofte styrtede hovedkulds mod den stenrige og hårde jord.

Det understreges endvidere, at det ikke var Peder Täckers agt at tilføje sin nabo nogen skade enten på liv eller lemmer, men alene at give ham nogle tørre hug for de udsagte skældsord. Der lægges også

vægt på, at den afdøde efter slagsmålet aldrig erklærede Peder Tækker for sin banemand, tværtimod talte de sammen i al venskab efter det passerede slagsmål. Med udgangspunkt i obduktionen henvises der til, at Chr. Kortegård formodentlig kunne have reddet livet, hvis han havde søgt hjælp i rette tid.

Konklusionen blev altså: *»Vi tror derfor ikke, at Peder Tækker kan anses som Christen Kortegårds drabsmand.«* Men *»det var ingen ligegyldig eller tilladelig handling, Peder Tækker foretog sig, at virkningen deraf kunne anses som våde.«*

Dommen lød: *»Peder Jensen Tækker bør som sin mod afdøde Christen Kortegård udøvede voldsomhed hensættes til fæstningsarbejde i 8 år, de på hans Arrest Action forplejning, transport medgående omkostninger, bør udredes af hans bo, såvidt samme kan tilstrække, resten af det almindelige i følge forordningen af 5. april 1793.«*

Det var en hård dom efter nutidig målestok, men *»Peder Tækker fandt sig i nogen måde fornøjet med den afsagte dom, men begærede den indstævnet for overretten.«* Herefter blev Peder Tækker igen indsat i arresten og overleveret til arrestforvarerens bevogtning.

I de mange forhør er flere af vidnerne blevet spurgt, om ikke Peder Tækker nemt kom i strid med andre. Ingen ønskede at forråde ham på det punkt, selv om alle måtte have kendt til hans kontrovers med faderen. I en klage til amtmand Ferslev den 7. februar 1798 skrev faderen bl.a.:

»Men uagtet jeg, som en gammel mand, har arbejdet ved gården for ham, over mine kræfter, så har han hidtil lønnet min sved og flid for ham med trolig ondskab og grovhed, næppe undet mig det fornødne til livets ophold, nægtet mig de nødtørftige

daglige klæder, så jeg til skam for menneskeligheden har måttet gå som den usleste betler, ej at tale om den slette omgang jeg i det øvrige har mødt, som den 7. januar sidst overgik dertil, at min søn om nattetider drev mig på døren, da jeg vægrede mig ved at ligge hos en omgående betler og formente, som en gammel mand, at burde have min seng alene fri for betleres og landløberes fællesskab.«

Klagen endte ved herredstinget, hvor Brøndlund som byskriver var med til at formidle et forlig (bl.a. skulle faderen have sin seng udleveret). Brøndlund har tilsyneladende ikke informeret anklageren i drabs-sagen om denne uenighed, der i givet fald kunne bruges mod Peder Tækker.

Sagens behandling ved Nørre Jyllands Landsting

Med en skrivelse den 19. september 1799 videresendte amtmand Ferslev sagen til landstinget, der udpeger birkedommer og procurator Erich Müller som anklager. Rådmand, procurator Klein i Virksund Færgehus beskikkes som forsvarer. De syv *»Kongelige Majestæts Landsdommere«* var alle af høj byrd.

Onsdag den 16. oktober begyndte sagen i Viborg ved Nørre Jyllands Landstings Ret, hvor procurator Kiersgård mødte for anklageren. Af den fremlagte stævning fremgår det, at herredsfoged Brøndlund var indstævnet sammen med meddomsmændene Poul Lomborg, Jørgen Jensen, Clemmen Christensen og Hartvig Pedersen (der på skift havde virket ved herredstinget). Desuden var Peder Tækker og hans forsvarer og anklager ved herredstinget indkaldt sammen med Nikolaj Toft. Indstævnet var også

Chr. Kortegårds kone, der i mellemtiden var blevet gift med Jeppe Jensen.

Landstinget havde selvfølgelig alle tidligere skrevne retsreferater til rådighed, så der ofres ikke tid på fornyede vidneafhøringer. Den væsentligste forskel i forhold til herredstinget er bedømmelsen af obduktionserklæringen. Anklageren gjorde nemlig gældende, »at da den afdøde Christen Kortegård døde den 23. maj og obduktionsforretningen over hans legeme først blev holdt den 28. maj, så formener jeg at samme ikke kan være så tydelig og fuldstændig som den burde være.« Alligevel mente anklageren, at Peder Jensen Tækker »for sit morderiske overfald« bør dømmes »efter lovens yderste strengthed.« Han bør også betale sagens omkostninger, men som noget nyt fremførte anklageren, at hvis hans formue ikke strækker til, så skal Nikolaj Toft udrede det resterende.

Den følgende dag blev forsvarerens indlæg oplæst. Han startede med at fastslå: »Drukkenskab er en af de slemmeste laster, da den almindelig føre så meget ondt med sig, endog imod et menneskes natur og tilbøjelighed, og Peder Jensen Tækker må vist tilstå dette, da han her tiltales som drabsmand.« Forsvareren fremhævede i øvrigt Peder Tækker som en fredelig mand, der var blevet provokeret af Chr. Kortegård.

Om den afdøde havde forsvareren derimod ikke noget godt at sige: »Det strider svært imod et menneskes natur, at en drukken mand som Christen Kortegård var, efter to timers søvn kunne drikke en halv potte brændevin, det var ligesom han havde foresat sig at ville dræbe sig selv, ja han blev også derved tilredet så, at han ikke kunne gå eller sanse, han ville i sådan forfatning gå hjem, men faldt adskillige gange i en med sten besat vej, så blodet flød ham af ansigtet og han blev tilsidst så

fortumlet, at tvende karle måtte bære ham hjem. Hans dødssår kunne han snarere derved have tilføjet sig, end ved at falde af bænken på et lergulv.«

Forsvareren sluttede med at slå på de følelsesmæssige strenge: »Gunstige herrer Landsdommere! Således er Peder Tækker uskyldig faldet under forfølgelse, fordi han tog Christen Kortegård i brystet, så han faldt på et jævnt gulv. Han har alle tider, nemlig Peder Tækker, vist sig som en fredelig og god mand, Christen Kortegård derimod, som en drukken og ondskabsfuld mand, og for dette ubetydelige tages Peder Tækker fra sin gård, hensættes i offentlig arrest og forfølges som en morder, og således har han nu været arresteret i 5 til 6 måneder, hans gård savner daglig hans tilsyn og hans kone og børn ham som en god og kærlig mand og fader.«

Forsvaret mandede ud i et krav om frifindelse. Desuden kræves det, at Nikolaj Toft betaler erstatning til Peder Tækker og betaler sagens omkostninger. Den følgende dag, den 18. oktober, afsiges Landstingets dom. I præmisserne fremhæves usikkerhedsmomenterne omkring dødsårsagen, hvilket talte til fordel for arrestanten, så »livsstraf ingenlunde her kan findes anvendelig.« Dog kunne det ikke nægtes, »at arrestantens adfærd imod Christen Kortegård, jo på en måde og tildels kan have været medvirkende årsag til dennes død, og handlingen endog abstrakt betragtet i al fald er såre umoralsk og strafværdig.«

Til slut faldt selve dommer: »Ifølge heraf kendes for Ret: Peder Jensen Tækker bliver for sin imod afdøde Christen Kortegård udøvede voldsomme adfærd arbejde i Viborg Tugt og Forbedringshus i 2 år – for det øvrige bør hjemtingsdommen afsagt d. 10. sept. d.a. ved al magt at stande. Ved

begge Institutioner er sagen ført med tilbørlig nøjagtighed og hurtighed.«

Familiens videre skæbne

Ifølge Viborg Tugthus arkiv blev Peder Jensen Tækker indsat i tugthuset den 27. december 1799, altså mere end to måneder efter domsafsigelsen. Man må gå ud fra, at han i mellemtiden har siddet i arresten i Thisted. Det noteres, at straffen er to år, så den forudgående frihedsberøvelse fratrækkes tilsyneladende ikke. Disse overvejelser har imidlertid ingen betydning i Peder Tækkers tilfælde. Han kom nemlig ikke til at sidde tiden ud. Han døde i tugthuset den 5. februar 1801 og blev begravet fire dage senere.

Vi kender ikke dødsårsagen, men det er en velkendt sag, at det sundhedsmæssigt var en risikabel sag at udsone en straf dengang. I Historisk Årbog 1990 kan vi således læse, at et ægtepar fra Årup døde i Vi-

borg Tugthus, inden der var gået to år. Det er med andre ord ikke straffens længde, men eksekveringen af den, som i dag kan forekomme umenneskelig. Da tugthuset i 1779 fik ny leder, blev han rystet over det syn, der mødte ham på sovesalene:

»Jeg holder det uforståeligt, at disse mennesker ikke har haft anden leje end udi nogen dårlig halm, som ligner mere bæsters leje end menneskers. Deres senge burde forsynes med stråsække, lagner og sengedækkener.«

Selv om de omtalte forbedringer var indført i Peder Tækkers tid, så var det en grå og hård hverdag, der mødte ham. Han blev vækket kl. 6 om morgenen (kl. 4 om sommeren) og skulle straks begive sig til en arbejdsstue, hvor der blev sunget en morgensalme. Arbejdet bestod bl.a. i at fremstille vadmel og uldne sokker, som blev brugt af de indsatte, når deres eget tøj var slidt op. Mens Peder Tækker var indsat, blev kostpengene sat op fra 5 til 6 skilling om dagen. For pengene kunne han hos

Peder Tækkers sidste »bopæl«. Tegning fra 1816 i Lokalthistorisk Arkiv for Viborg Kommune.

spisemesteren købe et måltid, som f.eks. kunne være kål (1 sk.), flæsk (1 sk.) og brød (2 sk.). Arbejdsdagen sluttede med bøn, og kl. 10 skulle han ligge i sin seng.

Peder Tækker blev begravet på sædvanlig måde, som det hed i den korte meddelelse fra tugthuset. Det vil sige, at han af andre indsatte blev båret til tugthusets lukkede kirkegård ledsaget af byens vægtere, der i forvejen havde kastet graven.

Selve fængselsopholdet var imidlertid kun en del af ulykken for den dømte. Hvis ikke Peder Tækker havde haft sin bror til at tage vare på familien, så kunne følgerne have været helt uoverskuelige. Hans kone og børn boede stadig i gården ved folketællingen i 1801, hvor hun benævnes som bonde og gårdbeboer. Den ældste søn på 5 år boede dog hos sin mormor i Skovsted, hvor han er opført som opfostringsbarn og »yderst fattig«.

Få dage efter folketællingens afholdelse døde Peder Tækker, men året før, den 8. september, havde han underskrevet et dokument, hvor han annullerede sit fæstebrev. Rent juridisk lagde han så at sige familiens kæbne i hænderne på broderen Chr. Overgård, idet han ikke havde udsigt til at kunne tilbagebetale sin gæld, når han kom på fri fod. I dokumentet hedder det bl.a.:

»Så er det jeg hermed unødt og utvungen erklærer: at bemeldte Hr. forvalter Overgård tilforhandler sig bemeldte min ifæstehavende gård af Ullerupgård gods i Thisted amt, Hillerslev sogn, Kjelstrup by af hartkorn 5.4.1.0., når han ubehindret af mig og mine gør sig samme med tilhørende ejendomme, afgrøde, besætning, herligheder og rettigheder i alle måder, så nyttig og fordelagtigt som han bedst ved, vil og kan, imod at hans hos mig tilgodehavende fordring bortfalder, at han forskaffer mig

og hustru til bopæl og brug vores livstid et hus med så megen ejendom til, at derpå kan fødes og græsses 1 ko og 4 får mod billig afgift årlig – samt at jeg beholder til brug ved huset det fornødne inventarium af hvad forefindes i gården, og endelig at han – indtil jeg kommer på fri fod, sørger for at min kære hustru og børn ikke skal lide mangel for nødtørftig underholdning;«

Med sin underskrift sikrede Peder Tækker, at familien fremover blev sikret et nødtørftigt udkomme. Efter hans død sørgede Chr. Overgård for sin svigerinde Inger Madsdatter og hendes to hjemmeboende børn – den sidstfødte døde før Peder Tækker. På baggrund af ovennævnte dokument havde Chr. Overgård købt gården, der blev solgt på auktion den 18. marts til Christen Christensen Møller i Kjelstrup for 1470 rigsdaler. En betingelse for handelen var, at enken kunne blive boende og nyde fri kost og græsning til en ko og seks får indtil november.

Ved Peder Tækkers død var Chr. Overgård ejer af gården og besætningen, men »til oplysning« lod han skifteretten vurdere dyr og redskaber, som blev værdiansat til godt 121 rigsdaler. Indboet tilhørte den afdøde og blev registreret og senere solgt på auktion, som indbragte godt 40 rd. Der var imidlertid en gæld på over 150 rd., heraf 80 rd. for skatter og landgilde til den tidligere ejer. Boet blev således erklæret fallit med godt 110 rigsdaler. Faderen fik ca. 20 rd. som godtgørelse for aftægtspligten, mens Nikolaj Toft fik resten. To andre kreditorer fik ikke noget.

Godt et år efter Peder Tækkers død giftede Inger Madsdatter sig i Hillerslev kirke med Christen Christensen Frost. Deres første barn blev døbt i Thisted, men senere boede de i Kjelstrup Havreland og fik flere børn døbt i Hillerslev. Hendes børn i første

ægteskab blev alle konfirmeret i Hillerslev kirke med angivelse af Peder Tækker som faderen. Inger Madsdatter og hendes mand flyttede derefter til Fjerritslev, og hun døde 1828 i Bejstrup hos sin ældste datter, der bar rundt på tunge minder om et plovgilde i sin barndoms Kjelstrup.

Et hidsigt gemyt forlenet med en vis grovhed nedkaldte for 200 år siden ulykke over en familie i Kjelstrup ud over, hvad

rimeligt var. Der kan vel ikke herske tvivl om, at Peder Tækker også efter nutidens lovgivning ville have fået en form for dom. Straffen i dag ville uden tvivl være mildere, måske betinget, men med til sammenligningen hører også, at det i dag debatteres, om ikke vi straffer for mildt for voldelig adfærd. Med til den debat hører også, hvad straf kan indebære for en hel familie.

En dyr læge

Når man har den lykke at få serveret et så omfattende kildemateriale i renskrevet form, så er det nødvendigt med en redigering og en beskæring for at få en artikel ud af det. Mange gentagelser og vidneudsagn af sekundær betydning er skåret væk. Oplysninger kan dog udmærket have historisk interesse, selv om de ikke direkte har betydning for sagsforløbet. Således optræ-

der der i sagen en regning for obuktionen, der blev foretaget af doktor Kofoed fra Viborg med hjælp fra doktor Neve i Thisted.

Neve's honorar var på 10 rigsdaler, mens Viborg-lægens var noget større. Denne regning er skrevet på Ullerupgård 28. maj 1799 og kvitteret 24. juni af Kofoed, der underskriver sig som »*doctor medi et land Physicus*«. Posterne er:

<i>Befordring frem og tilbage</i>	11 rd.	88 sk.
<i>færge</i>		64 -
<i>diætpenge i 6 dg. á 2 rd.</i>	12 -	0 -
<i>For umagen med mere rejseforretningen og dens beskrivelse</i>	30 -	0 -
<i>ialt</i>	54 rd.	56 sk.

Når man betænker, at Peder Täckers ko blev vurderet til 4 rigsdaler, så må det vel siges at være en pæn betaling, selv om koen blev angivet til at være både gammel og ussel.

KILDER:

Hillerslev Hundborg Herreders justitsprotokol 1797-1805 med Documenter til justitsprotokollen, Hillerslev Hundborg Herreders Domprotokol, Viborg Landstings Dombog, Protokol over fanger 1779-1835 f. 44a, Viborg Tugthus arkiv.

Ved gengivelse af kilderne er den originale ordlyd bevaret, men der er i en vis udstrækning anvendt nutidig stavemåde og tegnsætning. Udskriften af kildematerialet kan i sin fulde ordlyd studeres på Lokalhistorisk Arkiv i Thisted.